

Список використаної літератури

1. Горецька О. Психологічні особливості ставлення батьків до дітей з особливими потребами. // Освіта регіону. 2013. №2. <https://social-science.uu.edu.ua/article/1081>
2. Саєнко Л. І. Проблеми сімей, які виховують дитину-інваліда // Людина і суспільство: основні тенденції розвитку і фактори трансформації у філософському, соціальному та психологічному вимірі. — Чернігів, 2006. — С.70–80.
3. Соколова, Г. Б. Психологічні особливості захисної поведінки батьків, що виховують дітей із синдромом Дауна / Г. Б. Соколова // Наука і освіта : наук.-практ. журнал. – 2017. – № 3. – С. 23-28.
4. Служби раннього втручання в Україні: шлях до інтеграції / За наук. ред. Н.А. Бастун. – К.: ІКЦ „Леста”, 2005. – 184 с.
5. Чопик Л.І. Проблема прийняття батьками дитини з обмеженими можливостями / Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі неперервної освіти / За науковою редакцією Матохнюк Л.О. // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30-31 жовтня 2020 року – Вінниця: КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», 2020.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ПОВЕДІНКОВИХ РОЗЛАДІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

УДК 159.9.07

Римарь Наталія Миколаївна,
*студентка спеціальності 053 «Психологія»
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Анотація. У статті визначено суть та прояви поведінкових розладів у підлітковому віці. Емпірично розкриті особливості прояву поведінкових

розладів у підлітковому віці. Визначено чинники, що впливають на психічний стан підлітка.

Ключові слова: підліток, поведінкові розлади, психічний стан, емоційний стан, акцентуації.

Актуальність дослідження. Проблема поведінкових розладів для психологічної науки є не новою. Поведінкові розлади у підлітків – це не випадковий процес, а результат впливу соціальних, педагогічних, психологічних та інших факторів. Учні з поведінковими розладами часто спричинюють значні проблеми в класі, оскільки, порушують поведінку, можуть «зірвати» урок, систематично не виконують домашнє завдання, зухвало ведуть себе з учителями, – все це не тільки негативно впливає на їхнє навчання, а й навчання однокласників. Учителям, психологам важливо вміти вчасно виявляти таких учнів, оцінювати особливості поведінкових розладів, налагоджувати постійну співпрацю зі сім'єю дитини, здійснювати адекватні коригуючі заходи. Такі діти потребують особливою уваги та психологічного супроводу освітнього процесу.

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Огляд вітчизняних та зарубіжних публікацій, присвячених поведінковим розладам у підлітковому віці, показав, що значна їх кількість присвячена розгляду психологічних чинників формування поведінкових та емоційних розладів (Є.І. Гура, Б.Т. Дем'яненко, Я.К. Малик, М.А. Слишко, Л.М. Руденко). Також в психолого-педагогічних дослідженнях описуються емоційні та поведінкові порушення підлітків з акцентуаціями характеру (Б.Т. Дем'яненко, Ю.Ю. Мухіна, М.А. Слишко); з гіперактивністю та дефіцитом уваги (І.М. Петрюк); розвитку хронічних проблем поведінки в підлітковому віці (К.А. Dodge, G.S. Pettit); особливостям діагностичної роботи з підлітками (А.Е. Kazdin) тощо.

Мета наукової публікації. Емпірично виявити психологічні особливості прояву поведінкових розладів у підлітковому віці.

Завдання статті: продіагностувати міру переживання підлітками тривожності та з'ясувати особливості їхнього самопочуття; проаналізувати особливості міжособистісних факторів, які впливають на розвиток розладів поведінки підлітків; узагальнити інформацію та виділити групи ризику.

Методи та методика дослідження. Для досягнення мети і розв'язання завдань, ми використали такі методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, порівняння опрацьованої наукової літератури з окресленої проблеми) та емпіричні, зокрема, тестування для збору емпіричних даних про особливості прояву поведінкових розладів у підлітковому віці. З метою визначення міжособистісних факторів, які впливають на розвиток розладів поведінки підлітка, ми застосували методику «Лист життєвих подій» (RALLE), О.А. Ідобаева, А.І. Подільський; для вивчення рівня прояву шкільної, самооціночної та міжособистісної тривожності, методику «Шкала тривожності», О. Кондаш; для оцінки самопочуття, активності та настрою була проведена методика САН (Самопочуття. Активність. Настрій); методика на виявлення груп ризику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розлади поведінки – це стійка поведінка, яка повторюється і є диссоціальною, агресивною або демонстративною. Психологічний підхід класифікації поведінкових розладів особистості виділяє різновиди окремих видів поведінки, які характеризуються: видом порушенням норми, мотивацією, результатом, індивідуальним стилем та характером (Руденко, 2006, с. 310-311). Не кожна небажана поведінка є такою, якій мають приділяти увагу фахівці. Важливою характеристикою такої поведінки є повторюваність учинків антисоціальної спрямованості. Такі вчинки порушують права інших людей.

Підлітковий вік – це непростий період розвитку особистості, оскільки фізичні, емоційні та соціальні зміни серйозно впливають на них, підсилюючи їхню психологічну вразливість. Згідно досліджень Є.І. Гури стреси особистісного життя займають перше місце серед факторів, які

впливають на психічний стан підлітків, особливо шкільні стреси, а стреси, пов'язані зі стосунками з однолітками спричинюють соціальну депресію у підлітків (Гура, 2007, с. 69-70). Депресія – це стан, який супроводжується почуттям смутку, самотності, хвилюванням. У цьому віці депресія не має виражений характер, а «маскується» під порушення поведінки, соматичні симптоми.

Автор Каменщук Т. Д. звертає особливу увагу на необхідність формування психологічного благополуччя на кожному віковому етапі життя особистості, як важливого компонента збереження власного здоров'я в процесі онтогенезу, та можливе за умови невідкладної систематичної психологічної підтримки з боку фахівців-психологів у різних формах групової взаємодії (Каменщук Т.Д., 2022).

Дослідження проводилося на базі ліцею. До вибірки були залучені 50 учнів 6-7 класів, середній вік вибірки 13,4 років. При аналізі результатів гендерний склад вибірки не брався до уваги.

Згідно отриманих емпіричних показників по методиці «Лист життєвих подій» (RALLE) найбільш стресові переживання підлітки протягом останнього року мали у стосунках з однолітками ($M=3,4$), на другому місці знаходиться стосунки у школі та позашкільне життя ($M=2,6$), на третьому – стосунки у сім'ї ($M=2,3$). Якщо такої події не було, то необхідно було уявити у якій ситуації могло б виникнути негативне почуття. Ми отримали наступні результати: стресовими є дві сфери – це сім'я та особисте життя ($M=2,8$). Отримані результати свідчать, що оскільки у цьому віці провідною діяльністю є міжособистісне спілкування, то очевидно підлітки намагаються розширювати коло спілкування, бути включеними у референтні групи. Якщо їм це не вдається, то це викликає негативні переживання.

По методиці «Шкала тривожності», О. Кондаш, ми порівняли середні значення отриманих показників і визначили, який вид тривожності переважає у нашій вибірці. На першому місці заходиться міжособистісна

тривожність (M=18,9), на другому шкільна (M=16,9), а на третьому – самооціночна (M=16,4). Отже, підлітків найбільше хвилює, як вони, їхні вчинки будуть оцінені однолітками, друзями, вони мають тривоги, занепокоєння, відчувають напругу з приводу негативних оцінок оточуючих.

Оцінка функціонального стану підлітків за методикою САН дозволила нам визначити рівень диференціальної самооцінки означеного стану. Ми констатували, що за шкалою «Самопочуття» серед підлітків 48 % досліджуваних мають низькі оцінки, 16 % досліджуваних – середні, а 36 % - високі. Це свідчить, що в учнів функціональний стан самопочуття нестабільний, у половини знаходиться в межах норми, а в іншій половині – ні. За шкалою «Активність» переважають низькі показники у 44 % досліджуваних, середні констатовані у 24 % учнів, високі – 32 %. Наша вибірка поділилася майже навпіл, половина учнів активні, є ініціатором змін у взаєминах з оточуючими, натомість інші підлітки пасивні, недіяльні. За шкалою «Настрій» однакова кількість підлітків має високі та низькі показники – це 40 % досліджуваних, середній рівень виявлений у 20 % учнів. В чергове спостерігаємо тенденцію поділу вибірки навпіл: половина учнів мають позитивний настрій, позитивне налаштування на життя, натомість – інша половина навпаки мають пригнічений емоційний фон, переживають більше негативних емоцій чим позитивних.

Методика на виявлення груп ризику дозволила нам визначити наступні порушення: у 20 % підлітків є порушення у відносинах у сім'ї; 24 % підлітків мають порушення контролю, вони мають підвищену ворожість, грубість; 64 % підлітків недовіряють людям; 36 % – невпевнені у собі; 48 % – мають акцентуації характеру (гіпертимну, істероїдні, шизоїдну, емоційно-лабільну). Отже, майже третина підлітків мають емоційні, поведінкові порушення, очевидно, що такі учні потребують системної психолого-педагогічної підтримки та супроводу фахівців.

Висновки. У результаті дослідження виявлені психологічні особливості прояву поведінкових розладів у підлітковому віці та доведено, що на психічний стан підлітків впливають стосунки з однолітками та в сім'ї. Функціональний стан учнів нестабільний, половина досліджуваних переживає пригнічення, негативні емоції, бездіяльні в кризових ситуаціях. Найбільше ризиків у поведінці пов'язано з акцентуаціями характеру та невпевненістю у собі.

Перспективи подальших досліджень. Здійснити гендерний аналіз психологічних особливостей прояву поведінкових розладів у підлітковому віці. Розробити програму щодо корекції поведінкових розладів у підлітковому віці.

Список використаної літератури

1. Гура Є.І. (2007) Психологічні чинники формування поведінкових та емоційних розладів у підлітків, позбавлених батьківського піклування. *Український вісник психоневрології*, 15 (1), 67-70. [українською мовою]
2. Каменшук Т.Д. (2022) Психологічне благополуччя як індикатор позитивного функціонування особистості. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки» № 14-15 (Травень, 2022) : за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities», що проводилася 27 травня 2022 року ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна) та ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія). с.719. С.561-564. [українською мовою]
3. Searight H.R., Rottnek F., Abby S.L. (2001) Conduct Disorder: Diagnosis and Treatment in Primary Care. *Am. Fam. Physician*, 63 (8), 1579-1589. [англійською мовою]